

## Liv i Sveriges historia

Redan 1977 satt Författarförlagets styrelse med Sandro Key-Åberg i spetsen och grubblade på vad som kunde göras med en handfull nyinkomna manus som inte såg ut som nyinkomna manus brukar se ut. Ett var handskrivet. Ett var maskinskrivet, men utan kapitelindelning, utan marginal och med minsta möjliga radavstånd. Ett tredje såg normalare ut tills styrelsen upptäckte att varje ark var fullskrivet på bägge sidorna. Ett par tre av dessa självbiografiska skildringar förblev "normala" även sedan förlaget hade tittat närmare på dem, men de avvek desto mer till innehållet. En berättade om barnarbete i Härjedalens skogar, en annan om tjugosju års arbete som skolsköterska i Värmland, en tredje var en efterlämnad cancerdagbok från Danderyds sjukhus. Allt var självupplevt.

Författarförlaget satt med en svit gräsrotsmemoarer som vid denna tid börjat dyka upp även på andra förlag, ett kulturellt skred som troligen frammanats av 70-talsvänsterns ständiga tal om Folket. Nu kom folket självt och skildrade helt andra sidor av livet i Sverige än professionella författare brukar skildra.

Var detta något att satsa på för framtiden? De flesta av skribenterna bedömdes vara för gamla för det. Fanns det några pengar att tjäna på en utgivning? Knappast det heller. Dessutom var Författarförlaget ett kooperativt förlag som i första hand hade ansvar för delägarnas verk. Ändå kunde de inte förmå sig att sända tillbaka mer än de knaggligast skrivna av dessa levnadsskildringar, för den fråga de ställde sig vägde snart nog tyngre än invändningarna: Behöver inte vår litteratur berikas med självupplevt stoff av den här typen för att kunna fullgöra sin uppgift som samhällsspegel? Med den frågan ringande i öronen sökte de bidrag från Statens kulturråd för att kunna göra de bästa självbiografierna tryckfärdiga, och när pengarna kom bildade de arbetsgruppen "Liv i Sverige".

De nitton första Liv i Sverige-böckerna gavs sedan alla ut på Författarförlaget, med likartat utseende, och flera av dem finns än idag kvar i föreningens boklager. Femton, tjugo år gamla böcker ter sig nya i de medlemmars ögon som inte har hört talas om dem förut och som lockas av ämnet, ett mindre flyktigt nyhetsvärde än det årtalsfixerade slit- och slängvärde som annars dominerar bokmarknaden.

Författarförlaget gick i graven 1986, men då var den fristående föreningen Liv i Sverige redan inne på sitt fjärde år. Att förlagsbanden klipptes så långt före konkursen berodde framför allt på att Statens kulturråd vägrade ge fortsatt stöd om inte Liv i Sverige-gruppen etablerade sig som en ideell förening utan kommersiell inriktning. Även ett bokförlag som går med förlust betraktas nämligen som kommersiellt.

Föreningen bildades av ett fyrtiotal medlemmar. Nästan trettio år senare, 2011, har Liv i Sverige omkring 900 medlemmar, varav en tiondel utgörs av organisationer (bibliotek, folkhögskolor, skrivarklubbar etcetera). Liv i Sveriges har hittills (januari 2011) medverkat till att fler än hundratjugo böcker har kunnat ges ut, detta i samarbete med de mest skilda bokförlag och organisationer. Många är antologier där flera röster blandas, men de flesta är självbiografier Och de numera riksspridda berättarkaféer, som föreningen började med för att även de som hellre pratar än skriver skulle få sin chans, är redan inne på sitt tredje årtionde. I stället för att dö sotsdöden, vilket många fruktade att vi skulle göra när vi lämnade

Författarförbundet, har vi förblivit vid god hälsa och till och med vuxit oss ganska starka. Det första av våra berättarkaféer anordnades tillsammans med Folkkulturcentrum på Skeppsholmen 1985. Nummer 1 av vår medlemstidning utkom 1988. Den hetta då Liv i Sverige-bladet och döptes så småningom om till Liv i Sverige. Hedersplaketten "Tampeckeln" utdelades första gången 1995. Mer om dem kan du läsa under respektive rubrik på hemsidan.

Ett givande samarbete med En Bok För Alla inleddes samma år, med antologin "Berättarkafé", där vi samlade godbitar från berättarkaféer på Skeppsholmen i Stockholm, med föreningens grundare och förste ordförande, Göran Palm, som ordförande. Ett växande antal projekt i samarbete med fackförbund, museer och forskningsinstitutioner har också sjuösatts under årens lopp: "Rösträtt", "Kvinnors arbetsliv", "Liv i Stockholm" och "Kvinnor och handikapp". Fler antologier har blivit till i samarbete med olika institutioner, till exempel: "Vi är den nya familjen", om ensamstående föräldrar. "Det är inte jag som gjort fel", om barnhems- och fosterhemserfarenheter och "Det ger mig så mycket", om ideellt arbete.

I mars 2011 kommer ytterligare en, en bok med samlade samiska röster från Västerbotten. Den ges ut i samarbete mellan Västerbottens museum, Nordiska museet och oss.

Varje projekt påbörjas först efter – oftast mödosamma – ansökningar om ekonomiskt bidrag från olika organisationer och fonder. Vi har inga anställda och lektörerna arvoderas (blygsamt) per manus. Ett viktigt skäl till föreningens livskraft är förstas det faktum att påfallande många svenskar har ett starkt behov av att skriva och berätta. Men ett lika viktigt skäl är säkert att de flesta av våra böcker och berättarkaféer är lokalt eller regionalt förankrade. Rikspubliken tycks i dag bara existera när det gäller barnböcker, kokböcker och storsäljarromaner, men den lokala publiken är mer att lita på. "Tegelepoken i Heby" är en typisk Liv i Sverige-bok av det slaget. Den sålde betydligt mer just i Hebytrakten än i landet i övrigt, biblioteken inräknade. Sak samma med berättarkaféer som har ett lokalt tema, "Livet i Hedemora" eller liknande. De lockar nästan alltid en större publik än det fria berättandet. Och ändå finns det fortfarande många som aldrig har hört talas om Liv i Sverige. Hade vi råd att annonsera skulle medlemsantalet säkert kunna bli betydligt högre.

Liv i Sverige var från början tänkt som ett litterärt samarbetsprojekt mellan proffs och amatörer, och så fungerar det fortfarande. "Föreningen skall främja ett samarbete mellan yrkesskrivare och dokumentärt inriktade amatörberättare, så att de senares kunskap om och erfarenheter av livet i Sverige på ett kvalificerat sätt kommer litteraturen till godo", som det heter på stadgarnas kanslispråk.

Här finns alltså ett kvalitetskrav inbyggt, men lägg märke till att detta kvalitetskrav på de manus vi läser i lika hög grad är dokumentärt som litterärt. Det finns olika kvaliteter att väga samman när man bedömer en självbiografi. Är det som berättas sant? Är det skildrat förut? Är det uttrycksfullt skrivet? Etcetera.

Proffsen är författare, journalister eller kursledare, och flera av dem som kommit och gått i Liv i Sveriges styrelse har satt viktiga spår i vår verksamhet. Reidar Jönsson hävdade tidigt principen att levnadsskildrarna själva bör ha upphovsrätten till sina verk. Erik Ransemar öppnade våra kontakter med handikapporganisationerna och tillskyndade den första svenska antologi, "Det är dags", där funktionshindrade människor talar i egen sak. Cecilia Modig lyckades engagera både Socialstyrelsen och Folksam sociala råd för ett skrivupprop bland landets socialbidragstagare, ett upprop som sedan resulterade i "29 röster från välfärdens väntrum" med flera böcker. Inger Alfvén spelade en inte oviktig roll när Svenska akademien på

80-talet gav Liv i Sverige sitt pekuniära erkännande. Nils-Eric Frinnman, medlemstidningens förste redaktör, upprättade våra kontakter med den snabbväxande skaran av skrivarklubbar landet över. Peter Curman myntade Liv i Sveriges stolta motto, *Varje liv är värt att skildra*. Per Agne Erkelius såg till att våra stadgar fick en stringent form, Per Wästberg var i flera år lektor för våra Stockholmsskildringar. Och Larsolof Giertta utformade inte bara den första Liv i Sverige-broschyren utan tog också, som tidskriftsredaktör, initiativet till Trampcykelpriiset.

Naturligt nog är det mest äldre människor som finner det mödan värt att skriva ner sina memoarer, ofta nog på uppmaning av sina barn och barnbarn. Sådana skildringar behöver vi lyckligtvis aldrig efterlysa. Men för att få kontakt med yngre människor som kan spegla det samtida livet i Sverige har vi i allt större utsträckning använt oss av riktade skrivupprop, i regel i samarbete med olika fack- eller studieförbund. Ett sådant skrivupprop låg under ett halvår i samtliga socialbyråernas väntrum och resulterade i en antologi där många unga socialbidragstagare hjärtskärande tydligt talade i egen sak. Arbetslösa, brevskrivare, långtidssjuka, grundskoleelever, livsgrubblare, funktionshindrade människor och kvinnor inom olika yrken har sedan dess stimulerats att tala i egen sak. Liknande historia har antologin "Man kan bli galen för mindre", där storstadspsykiatrin skildras inifrån av dem som bäst känner till den, nämligen de så kallade brukarna, som i direktupprop uppmuntrades att berätta om sina erfarenheter. De inbjöds också att delta i en skrivarcirkel, som vi anordnade tillsammans med RSMH, Riksförbundet för Social och Mental Hälsa och som Allmänna Arvsfonden bekostade.

Ni som brukar skicka in manus till Liv i Sverige vet att det ibland kan ta tid att få svar. Detta till trots brukar vi numera kunna svara varje skribent inom en eller två månader, vilket är betydligt kortare tid än de etablerade förlagen tar på sig. Kortare bidrag går direkt till medlemstidningen eller till den lektor som tar emot svaren för ett aktuellt skrivupprop. Men ni som skickar in längre manus vet också att det svar ni slutligen får är skrivet av någon som själv har läst texten. Detta kan låta självklart, men det vanliga på bokförlagen är faktiskt att lektörerna är anonyma och att den som skriver svarsbrevet bara har läst det anonyma utlåtandet. Då finns det ingen att rådgöra med direkt, exempelvis per telefon. Liv i Sveriges lektörer tar personlig kontakt och kan ibland spela en flerårig roll som bollplank, i synnerhet när en levnadsskildrare sänder in sitt manus i flera repriser och blivit ombedd att stuva om, lägga till och dra ifrån.

I stället för att spökskriva ger vi våra manusskribenter den ena uppmuntrande bakläxan efter den andra, vilket ofta uppskattas och stundom avskys, en sorts författarskola i smått. Men när vi har ett tryckfärdigt manus framför oss, vad händer då?

Då tar det dess värre ofta ännu längre tid att få det förlagt. Okända och till åren komna debutanter är föga efterfrågade på bokmarknaden. Vi gör vad vi kan för att hjälpa till. I förekommande fall kan vi tipsa om var författaren kan söka pengar för tryckbidrag. Ibland har vi lyckats inordna skildringen i något av våra organisationsstödda antologiprojekt eller kunnat tipsa författaren om andra lämpliga utgivningsvägar.

Det mesta som sänds in till Liv i Sverige måste vi tyvärr returnera, men även då försöker vi hänvisa skribenten någon annanstans, en vacker princip som det tog minst något decennium att efterleva i praktiken. I början hade vi få kontakter och visste för lite om de litteraturkurser, skrivarklubbar och museer som i bästa fall fanns i levnadsskildrarens hemtrakt. Nu har vi många skrivarkursledare och studiehandedare i våra led och har sett till att berättarkafédén spritt sig till de flesta landsändar. Dessutom har vi vår egen medlemstidskrift (som utkommer med 4 nr/år) där kortare texter publiceras.

Utän att själva veta om det har många skrivglada människor en obesvarad kärlek till

skriftspråket eller också har dåliga skolbetyg gett dem en livslång olust inför allt som har med skrivande att göra. I båda fallen kan berättarkaféets muntliga gemenskap ge dem ett andningshål och en uttrycksmöjlighet. Berättarförmågan betygsattes aldrig i skolan och yrkesberättarna är ännu försvinnande få, så på detta fria fält slipper man undan både pekpinnar och höga hästar. En politisk poäng med denna avspända berättarverksamhet är att yttrandefriheten kan vidgas i mycket bokstavlig bemärkelse.

Det är betydligt svårare att få fram hela böcker som bygger på en människas muntliga berättelse. Den journalist eller författare som tar upp sådana minnen på band och sedan skriver ut och strukturerar dem måste nämligen ta god tid på sig för att resultatet ska bli bra, och dessa många arbetstimmar har Liv i Sverige inte råd att arvodera. Detta är mycket synd, eftersom de flesta som har något viktigt att berätta här i landet har talet och inte skriften som sitt levande språk. Lyckligtvis händer det ändå att yrkesskribenter på eget bevåg sänder oss sådana intervjuböcker, exempelvis Vanna Beckman, Tomas Forser och Gunilla Lundgren.

De första Liv i Sverige-böckerna blev rejält uppmärksammade på de ledande kultursidorna, vilka i slutet av 1970-talet var mindre fixerade vid "ren" skönlitteratur än de är i dag. Men de flesta människor som projektet vände sig till hade vi desto svårare att nå. I dag är läget tacksamt nog det motsatta. Liv i Sverige är nu ett välkänt namn i biblioteksvärlden, liksom inom flera studieförbund, fackföreningar, skrivarklubbar, folkhögskolor och ideella organisationer, vilket är viktigt för oss. Till och med i förlagsvärlden vet de vem vi är. Men när vi träffar författarkolleger och litteraturkritiker får vi ofta frågan om Liv i Sverige fortfarande existerar, för våra böcker, skrivupprop och berättarkaféer omnämns sällan eller aldrig på de ställen som "gills".

Det vore förstås bäst om vi "gillades" överallt.

Författaren och Liv i Sveriges förste ordförande Göran Palm brukar nämna körsången som en av föreningens förebilder. Mer än en halv miljon svenskar sjunger i kör, samtidigt har Sverige några av världens främsta, professionellt ledda sångköror. På detta fält finns både bredd och topp, och bredden betyder mycket för toppen. Körpubliken i Sverige består i hög grad av andra körsångare, ett för den publikglesa litteraturen tacksamt faktum. Eric Ericson har dessutom haft tusentals amatörköror att välja på när han sökt efter nya talanger. Och ju fler kommunalråd och fondstyrelseledamöter som sjunger i kör på sin fritid desto lättare blir det för proffskörerna att få loss pengar till sina konserter och turnéer.

Inom litteraturen förutsätts fortfarande ett tusental yrkesförfattare skriva allt som skrivs i landet, medan alla andra som är intresserade helst ska nöja sig med att läsa yrkesförfattarnas verk. "Amatörerna ska läsa bra böcker i stället för att skriva dåliga", som en del författare kan höras muttra mellan skål och vägg.

Men då glömmer de hur de själva brukar göra. Att enbart skriva eller att enbart läsa är dem lika främmande. Skriver de får de lust att läsa och läser de får de lust att skriva. Dessutom finns det kvaliteter i skrivandet som inte har med den litterära betygsättningen att göra. En sådan kvalitet är skrivglädje. En annan kvalitet utvinns på skrivarläger och i skrivarklubbar: litterär gemenskap. Och en tredje kvalitet har med självkänedom att göra: under skrivandets gång kan man hitta nycklar in till sina dunklaste källarskrubbar.

Varför skulle yrkesförfattarna tjuvhålla på dessa lockande kvaliteter när de finns inom räckhåll för alla, även för dem som har svårast att få sina texter att lyfta?

De flesta levnadsskildrare som vi i styrelsen fått närmare kontakt med har hyllorna fyllda med böcker. De läser alltså minst lika mycket som de skriver. De flesta läser dessutom bättre böcker än de själva skriver. Göran Palm tar till Shakespeare, avslöjar han, för att få bättre fason på sin blankvers, vilket inte gör vare sig Shakespeare eller Göran Palm sämre. I lathunden "Varje liv är värt att skildra", första utgåvan, får hugade memoarförfattare rådet att läsa Olof Lagercrantz, Gerda Antti och Bengt Anderberg, inte för att de ska tävla med dessa

språkets mästare utan för att de ska unna sig en lektion i den uttrycksfulla enkelhetens konst. Häftet blev förresten så populärt att det såldes slut och har därför omarbetats och utvecklats av Göran Palm och Elisabet Peterzén – också hon medlem i Liv i Sveriges styrelse. Vi betraktar den lathunden som ett enkelt och billigt måste för alla som vill skriva om sina liv.

De som var med och grundade Liv i Sverige har hela tiden varit övertygade om att litteraturlivet måste breddas här i landet. Ett skäl är att litteraturen ska kunna spegla samhällslivet i hela dess vidd. Ett annat är att yttrandefriheten i en demokrati inte gärna kan förbehållas yrkesskribenterna. Och ett tredje skäl är kunna ge de goda böckerna en trognare och hantverkskunnigare publik.

Föreningen har fortfarande svårt att intressera kultureliten för dessa bredd- och förankringsidéer, men i dag ingår Liv i Sverige i en stadigt växande skrivar- och berättarrörelse, som inte saknas i något län, och då bör det bli lättare att ge tankarna tyngd och genomslagskraft. Hur som helst tänker vi fortsätta på den inslagna vägen.

Liv i Sverige januari 2011

Ingrid Sjökvist,  
ordförande

(Detta är en bearbetad version av den historik som Göran Palm, författare, initiativtagare till och en av grundarna av Liv i Sverige, har skrivit. Omarbetningen har gjorts för att anpassa texten till dagens situation.)